

УДК 59.592

Дребет М.В.¹, Ліщук А.В.²

**ZERYNTHIA POLYXENA (DENIS & SCHIFFERMÜLLER, 1775)
(LEPIDOPTERA, PAPILIONIDAE) В НПП "ПОДІЛЬСЬКІ ТОВТРИ"**

Zerynthia polyxena (Den. & Schiff. 1775) – один з найрідкісніших денних метеликів національного природного парку "Подільські Товтри" і загалом західного регіону України [3, 4, 5]. На початок 2000-х рр. відомості про поширення денних лускокрилих території дослідження наводяться в деяких публікаціях кінця 19 [1], початку 20 ст. [8], та в період 1960-80-х рр. [6]. Анотований список денних метеликів НПП «Подільські Товтри» початку 2000-х років [7] містить 105 видів, у якому всього три знахідки поліксени наведені з вищеназваних літературних джерел, які датовані 1960-ми рр., хоча факт присутності поліксени та інших представників родини Косатцевих на цій території не викликає сумнівів у низки авторів [2].

Матеріали було здобуто під час проведення стандартних маршрутних обліків комах на стаціонарних маршрутах НПП "Подільські Товтри". Для цього використовували метод ентомологічного косіння, візуальні спостереження і фіксування, фотографування. Збори імаго поліксени у колекцію не проводили, зважаючи на природоохоронний статус виду.

Відомості про попередні знахідки *Z. polyxena* в межах території парку містяться у фауністичному списку тварин Кам'янця-Подільського та його околиць Г. Бельке [1]. Знахідки виду в Смотрицькому каньйоні в 1960-х рр. (14.04.1968, 03.05.1968, 20.05.1968, 30.05.1968), та м. Кам'янець-Подільський, Л.А. Лясота (колекція Хмельницького природничого музею) [7].

Перші сучасні знахідки імаго *Z. polyxena* в межах НПП "Подільські Товтри", зафіксовані нами впродовж одного дня, в травні 2015 р. в околицях с. Цибулівка, Кам'янець-Подільського р-ну Хмельницької обл., в межах геологічної пам'ятки природи загальнодержавного значення "Смотрицький каньйон". Координати точок – Т1: 48°38'22.77"Пн – 26°36'33.59"С; Т2: 48°38'53.28"Пн – 26°36'4.97"С; Т3: 48°38'53.44"Пн – 26°35'38.05"С. Незважаючи на рідкісність і малочисельність виду загалом в регіоні, під час маршрутного обліку було зафіксовано 11 імаго на близько 2 км маршруту.

Однією з ознак можливої присутності виду в регіоні, і зокрема в Смотрицькому каньйоні до того, була наявність стійких місцевиростань кормової рослини *Z. polyxena* – хвилівника (кірказону) звичайного *Aristolochia clematitidis* L. Однак від 1960-70 рр. імаго не реєструвались.

Огляд гербарію національного парку містить мало інформації щодо поширення в межах його території *A. clematitidis*, однак у видових списках вид присутній як звичайний. За результатами наших спостережень *A. clematitidis* в Смотрицькому каньйоні частіше зростає в прирічкових, достатньо зволжених біотопах, невеликими групами по 20-30 рослин. Окремі місцевиростання хвилівника зазнають постійного негативного антропогенного впливу від витоптування, викошування, випасання ВРХ та випалювання. При чому, усі наведені фактори впливу на цій території мають практично рівноцінний характер.

Таким чином, головними загрозами для популяції поліксени в "Смотрицькому каньйоні" є стихійні весняні підпали сухої трави (берегів та терас), надмірне рекреаційне навантаження в окремих частинах каньйону ("витоптування рослинності" на місцях зон відпочинку та риболовлі, прес в околицях дачних масивів та ін.). Впродовж кількох останніх років негативного впливу на місцезнаходження *Z. polyxena* завдає рекреаційна послуга у вигляді прогулянок руслом р. Смотрич на транспортному засобі БРДМ-2 та відповідно руйнування берегів у місцях його в'їзду та виїзду де зростає хвилівник. Іншим вагомим фактором негативного впливу є діяльність малих ГЕС (призводить до скорочення та фрагментації і локалізації популяцій у різних частинах "Смотрицького каньйону", призводить до постійних коливань рівня води), забудова берегів річок і скидання в них побутових стоків, випасання ВРХ.

1. Belke G. Rys historii naturalnej Kamienca Podolskiego. – Warszawa: Drukarnia gazety codziennej, 1859. – 114 s.
2. Гордій Н.М., Канарський Ю.В. Фауна денних метеликів (Lepidoptera, Diurna) НПП "Подільські Товтри" // Наук. зап. Держ. природозн. музею. – Львів, 2004. – 20. – С. 139-148.
3. Гордій Н.М., Матвеев М.Д. Фауна лускокрилих м. Кам'янця-Подільського та його околиць // Літопис природи Національного природного парку "Подільські Товтри". Т. 6, Кам'янець-Подільський, 2003. – С. 262-271.
4. Гордій Н.М. Трофічні зв'язки булавовусих лускокрилих (Lepidoptera: Papilionoidea, Hesperioidea) ксеротермних лучно-степових та чагарникових екосистем Кам'янецького Придністров'я // Природа Західного Полісся та прилеглих територій.: зб. наук. праць. – Луцьк: Східноєвропейський нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2013. – № 10. – С. 130-140.
5. Канарський Ю.В. Екологічна класифікація денних лускокрилих (Lepidoptera, Papilionoidea) // Наукові основи збереження біотичної різноманітності. Темат. зб. – Вип. 5, 2003. – Львів: Ліга-Прес, 2004. – С. 232-237.
6. Кожухів О.М. Матеріали щодо спостережень над шкідниками саду з ряду Lepidoptera-лускокрилих м. Кам'янця на Поділлі // Записки сільсько-госп. Інституту в Кам'янці на Поділлі. – Кам'янець на Поділлі, 1926. – Т. 1. – С. 1-21.
7. Літопис природи НПП "Подільські Товтри" 1997 року. – Т. 1. – Кам'янець-Подільський, 1998.
8. Тушин А., Раевский Н. Материали к фауне Lepidoptera Подольской губернии // Зап. общ-ва Подольскихъ естествоиспытат. и любит. природы. – Т. 3. – Каменец-Подольский, 1915. – С. 71-86.
9. Храевич В.П. Матеріали до характеристики шкідливої ентомофауни польових культур Кам'яниччини // Зап. сільсько-госп. Інституту в Кам'янці на Поділлі. – Кам'янець на Поділлі, 1928. – Т. 5, № 12. – С. 1-24.

¹ Національний природний парк "Подільські Товтри", м. Кам'янець-Подільський, Хмельницька обл.

e-mail: mikedrebet@gmail.com;

² Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка

e-mail: syrphida@gmail.com